

GREPEN UIT DE HISTORIE VAN HET SCHREURS-ADEMA-ORGEL UIT DE VOORMALIGE SINT WILLIBRORDUS BUITEN DE VESTE TE AMSTERDAM, THANS TE HAARLEM IN DE RK BASILIEK AAN DE LEIDSEVAART.

De Willibrorduskerk ging in 1969 gesloopt worden en het kapitale orgel werd door het kerkbestuur te koop gezet. Om het te behouden werd de Stichting Sint Willibrordusorgel [SWO] opgericht. Deze bestond bij oprichting en inschrijving in het Openbaar Stichtings Register op 14 april 1969 uit Leo Dijns, Wim Eskes, Leo Heesen, Christiaan van Homeijer, Sam de Jong, Thijs Kramer, Anton Le Loux, Ben van Oostrum en Piet Visser. Adviseurs waren Mr. Evert Brautigam en Theo van der Bijl. Achter de schermen speelde J. N. Cramer van de afd. kunstzaken Amsterdam een belangrijke rol.

Doel : behoud en herbouw van het orgel mét zijn dispositie en intonatie dat, na een lange periode van betrekkelijke onbekendheid als gevolg van de wereldvreemde richtlijnen van de kerkelijke overheid, in de jaren 1955-1968 door concerten van Fernando Germani, Josef Tönnies, Flor Peeters, Albert de Klerk en Thijs Kramer zich in groeiende waardering mocht verheugen.

Op 21 maart 1971 speelde Thijs Kramer het orgel op zijn nieuwe standplaats in Haarlem in.

"En omdat allen, die de betekenis van dit unieke orgel hebben ingezien, niet willen, dat het nogmaals aan onnodig gevaar wordt blootgesteld, heeft de SWO ten aanzien van het gebruik van het instrument zekere waarborgen gesteld voor nu en in de toekomst", zo schreef Van Homeijer bij die gelegenheid. Achteraf gezien, hadden die waarborgen twintig keer zo hard moeten zijn, en de voorwaarden naadloos dichtgetimmerd.

Het zij zo.

Over de vroege geschiedenis van de kerk en speciaal de eerste vijftig jaar van het orgel gaan een brochure van Piet Visser *De explosie van een stad en het lot van een orgel* (1967) en het boekje van Chr. van Homeijer uit 1971 *Gevecht van een orgel*. De geschiedenis van het Willibrordusorgel 1921-1971, waarin delen uit de brochure van Visser zijn verwerkt. Aanvullende waarde heeft o.a. het jubileumboekje dat in 1955 bij het 100-jarig bestaan van de firma Adema verschenen is.

Aan deze boekjes ga ik voor het ogenblik voorbij, zo ook aan *75 jaar Willibrordorgel* van Ted Stijnman, Thijs Kramer en Bernard Bartelink uit 1997.

Archiefmateriaal vanaf het moment dat in 1966 de afbraak van de Sint Willibrorduskerk werd aangekondigd is voorhanden in de vorm van notulen, correspondentie, offertes, rapporten.

Een relevante greep daaruit wordt in het komende halfjaar op deze pagina geplaatst, zodat een historisch overzicht ontstaat dat op gedrukte en geschreven stukken en meer of minder algemeen bekende feiten berust.

Van geheel andere aard zijn de bladzijden die aan het inmiddels tot rijksmonument verklaarde orgel gewijd werden in het jubileumboek Adema, 150 jaar orgelbouw uit 2005, dus na de rampzalige 'restauratie' van het monument geschreven, waarin willens en wetens onjuiste informatie over het Willibrordorgel verstrekt wordt, over dispositiewijzigingen en personen die daarvoor verantwoordelijk zouden zijn geweest, maar waarin wordt gezweven over de registers die op duistere wijze bij Adema verdwenen zijn, over onbeantwoorde klachten over de uit de hand gelopen restauratie, gericht aan R. van Straten, T. van Eck, R. van Baekel en W. Eggenkamp,

de voorzitter van de SWO. Geen woord over het uittreden van de nog in functie zijnde stichtingsleden van het eerste uur, De Jong, Kramer en Van Oostrum, in wier stichtings-akte als intentieverklaring stond dat het doel van de Stichting was : bij herplaatsing de klank en de uitstraling die het instrument in de jaren zestig bezat te beschermen en voor de toekomst te bewaren. Deze leden zijn in 2005-2006 uit de Stichting getreden toen de waan van de dag onstuitbaar leidde tot verminking van de meest wezenlijke karakteristieken van het instrument, zoals de subtiele versmelting van de grondstemmen, de balans tussen de manualen en de fijnzinnige intonatie.

In de loop van dit verslag worden deze bladzijden uitvoerig besproken, deels om de manipulaties van de fanatieke 'restauratie'-ijveraars, die met het orgel weinig affiniteit hadden, aan de kaak te stellen, maar ook om de voorwaarden te scheppen voor een artistiek klimaat waarin het eertijds zo prachtige sfeervolle instrument kans maakt weer 'teruggerestaureerd' te worden. In tegenstelling tot de reclameteksten uit het restauratiekamp spreken sommige organisten en orgelkenners van jongere generaties over "het monster van Bommelstein". Dat mag te denken geven, vooral aan de arrogante betweters en onkundige stichtingbestuurders die zich aan het doel van de stichting niets gelegen hebben laten liggen.

* * * *

Op 1 dec. 1959 werd schrijver dezes, Thijs Kramer, door het kerkbestuur als organist van de St. Willibrord buiten de Veste aangesteld. Ik had jarenlang les gehad van Jan Scholten in de Mozes & Aäron en was vertrouwd met vele andere Adema/Scheurs orgels in de hoofdstad en daarbuiten, maar had ook het Amsterdamse Concertgebouwordeel en de Oude Bavo in Haarlem bespeeld. Sinds medio 1953 was ik organist in de Bonifatiuskerk (Adema) geweest en sinds 1 sept 1956 directeur-organist van de Vondelkerk (Adema). Ook buiten Amsterdam leerde ik vele orgeltypen kennen : Jan Jongepier en ik maakten vanuit Purmerend, Jan's woonplaats, diverse tochten samen op een van onze bromfietsen ter verkenning van het Noordhollandse orgellandschap.

|||

Samenvatting van feiten en gebeurtenissen rond het grote Adema-orgel uit de St. Willibrorduskerk e.m. [extra muris] te Amsterdam, door Leo Dijns. Juli 1970.

Eind 1966 werd plotseling aangekondigd dat de Sint Willibrorduskerk buiten de Veste wegens bouwvalligheid moest worden afgebroken. Niet alleen onder kerkgangers, maar ook onder muziekliefhebbers verwekte deze mededeling grote beroering. Velen immers hadden onvergetelijke herinneringen aan dit klankschone orgel. Dat vooral zijn bekendheid geniet door zijn unieke dispositie, een aantal zeldzaam mooie tongwerken, een violenkoor zoals het nergens in Europa te vinden is.

In de jaren '66-'67 kon men dan ook regelmatig in kranten en tijdschriften artikelen over dit orgel vinden. Enkele

namen ter oriëntatie : Albert de Klerk, Prof. Flor Peeters, Prof. Dr. Hans Klotz, Piet van Egmond, Thijs Kramer en vele anderen hebben uiting gegeven aan hun waardering voor dit zeer grote, maar belangrijker nog, voor Nederlandse begrippen bijzondere orgel.

Niettemin werd eigenlijk door het toenmalige Kerkbestuur van de St. Willibrordus dit orgel bij de verkoop van het gebouw als een stiefkind behandeld, vermoedelijk niet volledig beseffend, welke muzikale kunstwaarde dit instrument vertegenwoordigde. Het orgel werd dan ook verkocht aan een Friese 'orgelbouwer', de Hr. Eppinga, die hierin alleen een zeer grote commerciële waarde in zag. In mei jl. werd hem zelfs verboden om in Friesland aan een orgel op de monumentenlijst herstel-werkzaamheden te verrichten. De verkoop aan deze orgelbouwer is eigenlijk de indirecte oorzaak geweest die de oprichting van de Stichting tot gevolg had.

De bekende organist Thijs Kramer wist om zich heen te verzamelen een aantal kunstminnende Amsterdammers, om te komen tot de oprichting van een Comité tot behoud van het St. Willi-brordusorgel. Dit comité wist gedaan te krijgen dat de Hr. Eppinga, die reeds met de sloop begonnen was – zie de krantenfoto's van 16/1/1969 – voor de som van f 8500 afstand deed van het orgel. Deze som werd beschikbaar gesteld door de Hr. S. A. de Jong, lid van het comité.

Het comité, nu een beroemd orgel rijk, was genoodzaakt, wilde het handelend kunnen optreden, zich te formeren tot een Stichting. Op 14 april 1969 werd dit een feit, bij notariële akte en geregistreerd onder nummer 27-572. De eerste moeilijkheid waarvoor de nieuwe Stichting zich geplaatst zag, was verwijdering van het orgel uit de voormalige kerk.

(wordt vervolgd)